

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ЕКОНОМСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ

Предмет: *Извештај Комисије о оцени докторске дисертације*

Одлуком Наставно-научног Већа Економског факултета Универзитета у Крагујевцу, број 2425/XI-1) од 28.09.2016.године именовани смо за чланове Комисије за писање Извештаја о оцени докторске дисертације под насловом „**Ресурсне атракције као мултипликативни фактор развоја здравственог туризма Србије**“, кандидата **мр Раде Милићевић**, под менторством проф. др Светислава Миленковића, редовног професора Економског факултета Универзитета у Крагујевцу.

На основу увида и свеобухватне анализе урађене и предате докторске дисертације, Комисија за писање Извештаја о оцени докторске дисертације и за њену јавну одбрану подноси Наставно-научном Већу Економског факултета Универзитета у Крагујевцу следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1.1. Основни биографски подаци

Мр Рада Милићевић рођена је 22.03.1961. године у Шабачкој Каменици, општина Коцељева, где је завршила основну школу „Мића Станојловић“, као носилац дипломе „Вук Караџић“. Даље школовање наставила је у ваљевској Гимназији, на природно математичком смеру, где је матурирала са одличним успехом.

По завршетку Гимназије, уписала је Вишу економску школу у Београду и дипломирала 1983. године са просеком 7,93. Године 2002. уписала је трећу годину Економског факултета Универзитета у Крагујевцу, на смеру „Привредни развој“, где је дипломирала са просечном оценом 6,90 у децембру 2004. године. Дипломски рад из предмета Економика природних и привредних ресурса, на тему *Трошкови и користи у валоризацији енергетских ресурса* одбранила је са оценом 10.

Исте године уписала је последипломске студије - смер *Теорија и политика привредног развоја*. Све испите предвиђене Наставним планом и програмом положила је са просечном оценом 9,12. Магистарску тезу под насловом *Природне и антропогене вредности Мачванског округа у функцији развоја туризма* одбранила је у децембру 2009. године.

Одлуком Наставно-научног већа Економског факултета Универзитета у Крагујевцу број 2325/VI-4-2) од 26.09.2012. године мр Рада Милићевић је одобрена израда докторске дисертације под насловом *Ресурсне атракције као мултипликативни фактор развоја*

здравственог туризма Србије, под менторством проф.др Светислава Миленковића, ред. проф. Економског факултета Универзитета у Крагујевцу, у складу са датом сагласношћу Стручног Већа за друштвено-хуманистичке науке Универзитета у Крагујевцу, број 318/5 од 13.06.2012. године.

Мр Рада Милићевић била је запослена у Републичком заводу за здравствено осигурање, Филијали за Мачвански округ, као Шеф испоставе у Коцељеви. У периоду од децембра 2007. године до марта 2011. године обављала је функцију Помоћника директора у Републичком заводу за здравствено осигурање, Филијала за Мачвански округ са седиштем у Шапцу, а од марта 2011. године је именована за Директора у Републичком заводу за здравствено осигурање, Филијала за Мачвански округ са седиштем у Шапцу.

У свом раду користи оперативне системе Windows (XP, Dark Edition, XP 7, Vista), Microsoft Office (2003, 2007, 2010), рачунарски програм Adobe Acrobat. Говори енглески и руски језик.

Паралелно са својим пословним активностима, наставља усавршавање кроз писање и објављивање стручних радова, као и учешћем на научним скуповима, како националним, тако и међународним.

1.2. Научно-истраживачки рад

Мр Рада Милићевић је магистар економских наука. Основне области научног истраживања су: туризам и привредни развој. Резултате својих истраживања публиковала је у домаћим и иностраним научним и стручним часописима, као и кроз активно учешће на Конференцијама у земљи и иностранству. О научно истраживачком раду кандидата говоре њени ауторски и коауторски радови:

А) Рад у часопису међународног значаја верификованог посебном одлуком (M24)

Милићевић, Р. (2011), Здравствени туризам мачванског округа, *Индустрија*, бр.3/2011, стр. 193-207. UDK-338.48:615.838(497.11), YU ISSN 0350-0373, CIP 338.45, COBISS.SR-ID 238359

Б) Саопштења са међународног научног скупа штампано у целини (M33)

Миленковић, С. Милићевић, Р. Протић, М. (2010), Global tourism as the result of the economic science and practice effect, *The challenges of economic science and practice in the 21 st century*, Faculty of Economics, University of Nis, стр. 193-207, COBISS.SR-ID 181597964, ISBN 978-86-6139-019-7.

В) Рад у научном часопису (M53)

Максимовић Н., Милићевић, Р.(2015), Правна заштита потрошача са освртом на права корисника хотелских услуга, *ХиТ Менаџмент*,3(1):98-107, UDK:366.542:[338.488.2:640.4, ISSN 2334-8267, COBISS.SR-ID 198887948

Г) Саопштења са домаћег научног скупа штампано у целини (M63)

Миленковић, С. Милићевић, Р. (2011), Глобални процеси и регионални развој туризма у Србији, *Регионални развој и демографски токови земаља југоисточне Европе*, стр. 171-183, Економски факултет Универзитета у Нишу, UDK 338.48:332.1(497.11), COBISS.SR-ID 184361996, ISBN 978-86-6139-026-5

Д) Магистарска теза (M72)

Милићевић, Р. (2009), *Природне и антропогене вредности мачванског округа у функцији развоја туризма*, магистарска теза, Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, 203.стр.

2. ПРИКАЗ СТРУКТУРЕ И САДРЖАЈ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Основни подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација мр Раде Милићевић, под насловом „*Ресурсне атракције као мултипликативни фактор развоја здравственог туризма Србије*“, написана је на XVIII + 346 страна компјутерски обрађеног текста, формата А4, стандардног прореда и величине слова. Након апстракта на српском и енглеском језику, дисертација обухвата: Увод (7 стр.), четири логички повезана дела: I део: *Ресурсне атракције као основа здравственог туризма* (97 стр.), II део: *Концепцијске поставке мултипликатора у развоју здравственог туризма* (85 стр.), III део: *Здравствени туризам у привредном развоју Србије* (80 стр.) и IV део: *Будуће тенденције кретања ресурсног мултипликатора здравственог туризма Србије* (57 стр.), *Закључак* (5 стр.) и *Литературу* (14 стр.).

У циљу боље прегледности, лакше упоредивости презентованих података и анализе ставова и добијених резултата током истраживања, у раду су приказане 21 шема, 25 графикана, 126 табеле, 1 слика и 3 карте. Приликом израде дисертације коришћено је 282 библиографске јединице, релевантних научних и стручних извора домаћих и страних аутора.

2.2. Проблемска област, предмет, циљеви, хипотезе и истраживачка методологија

Сходно опредељеној научној области и наслову докторске дисертације, **предмет истраживања** у докторској дисертацији је утврђивање економског значаја потенцијала ресурсних атракција као мултипликативног фактора развоја здравственог туризма Србије. Истичући такву везу ресурсних атракција и мултипликатора, кандидат је применио мултидисциплинарно истраживање, како би предмет докторске дисертације био усаглашен са савременим захтевима науке и здравствено-туристичке праксе. Из претходног следи, да предмет истраживања обухвата и утицај здравственог туризма на друштвено-економске промене у Србији, које су у сагласности са стратегијама привредног, регионалног и туристичког развоја Србије.

С обзиром на дефинисани предмет истраживања, **основни циљ** докторске дисертације је да успостави најконкурентније и најпродуктивније економске односе између расположивог потенцијала ресурсних атракција и свих оних делова здравственог туризма Србије који су резултат мултипликативног дејства тих ресурса. Полазећи од овако дефинисаног примарног циља истраживања, кандидат је утврдио три специфична циља докторске дисертације. *Први специфични циљ* у докторској дисертацији се односи на кластеризацију потенцијала ресурсних атракција као мултипликативног фактора развоја здравственог туризма Србије. *Други специфични циљ истраживања* се односи на истраживање односа конзервације и валоризације познатих и потенцијалних атракција здравственог туризма Србије. *Трећи специфични циљ* обухвата проналажење конкурентске предности у односу на достигнути ниво развоја мултипликативног дејства потенцијала ресурсних атракција у здравственом туризму Србије.

Сходно утврђеном предмету и циљевима истраживања, у дисертацији је постављена основна **научна хипотеза**: Ако се у свету и код нас сматра да су ресурсне атракције основа за развој здравственог туризма, онда би требало да мултипликатор, који полази од тих атракција, буде координатор економских перформанси између расположивог потенцијала ресурсних атракција и могућег развоја здравственог туризма у Србији. У

одређеним деловима рада за објашњење појединих друштвених процеса коришћене су и *помоћне хипотезе*. Основни циљ постављања помоћних хипотеза је у потреби њиховог потврђивања, чиме се на индиректан начин и потврђује основна, генерално постављена хипотеза истраживања. Те помоћне хипотезе су:

1. потенцијал ресурсних атракција у Србији треба да омогући да нееластична туристичка тражња здравственог туризма пређе у еластичну што до сада није постигнуто ни у свету ни код нас;

2. посматране атракције као мултипликативни фактор морају да производ здравственог туризма Србије преведу из статичког у стално флексибилан, прилагођавајући га на тај начин сталној промени преференција сегментираних група потрошача, што до сада није учињено;

3. ако постоји висок степен корелације између туризма и других привредних грана, попут пољопривреде, саобраћаја, грађевинарства и др., онда би здравствени туризам могао да има мултипликативну функцију, кроз директне и индиректне утицаје, у економском развоју Србије, и

4. ако се ускладе капацитети здравствено туристичке понуде Србије са савременим трендовима кретања међународне туристичке тражње, онда би ресурсне атракције требале да постану и мултипликативни фактор у међународном укључивању здравственог туризма Србије као препознатљивог облика.

Сходно постављеном предмету и циљу истраживања, као и основним научним хипотезама, кандидат је у докторској дисертацији користио *методологију истраживања* примерену друштвеним наукама.

Квалитативна методологија је превасходно коришћена за проучавање дефинисаних појмова и за дескриптивну анализу на основу које се боље схватила суштина концепта здравственог туризма и његова зависност од ресурсних атракција. На бази доступне стране и домаће литературе, *методом анализе и синтезе*, разматрани су односи, како на глобалном, тако и на нивоу Србије, изношењем општих ставова и извођењем одређених закључака који из њих проистичу. Такође, у раду је примењен и *метод индукције и дедуције*, који је помогао да се, на основу разматрања појединачних случајева, дође до дефинисања генералних закључака који су значајни за разумевање разматраних односа. Коришћењем *компаративног метода*, у раду су приказана искуства у развоју здравственог туризма у туристички најразвијенијим земљама и дестинацијама које су најбоље развиле здравствени туризам на основу расположивих ресурсних атракција. Такође, путем овог метода у раду је представљена могућност развоја здравственог туризма у различитим областима Србије. У докторској дисертацији, ради потпуније квалитативне анализе и оцене, користио се и *метод генерализације*.

Коришћење *квантитативне методологије* имало је за циљ да практично докаже претходно теоријски анализирано мултипликативно дејство потенцијала ресурсних атракција као фактора развоја здравственог туризма Србије. Подаци неопходни за математичко-статистичку анализу, која је коришћена, прикупљени су директно и индиректно. Индиректно, неопходни подаци су прикупљени из релевантних домаћих и страних публикација најважнијих економских, здравствених, ресурсних и туристичких институција и организација. Секундарни подаци из ових публикација су допуњени законским прописима, регулативом и стандардима развоја здравственог туризма и класификације ресурсних атракција. Директни, тј. примарни подаци су прикупљени дистрибуирањем упитника методом анкетирања. Упитник је био прослеђен релевантним организацијама здравственог туризма Србије.

На тај начин је, у методолошком смислу, остварена веза између предмета, хипотеза и циљева истраживања.

2.3. Садржај докторске дисертација

Сагласно опредељеном предмету и циљевима истраживања, постављеним научним хипотезама, утврђен је следећи садржај докторске дисертације:

УВОД

ДЕО I: РЕСУРСНЕ АТРАКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЗДРАВСТВЕНОГ ТУРИЗМА

- 1. Теоријски обухват ресурсних атракција као основе здравственог туризма у свету и код нас**
 - 1.1. Разматрања ресурсних атракција као основе развоја здравственог туризма
 - 1.2. Компаративна анализа теоријских разматрања посматране атракцијске основе здравственог туризма
 - 1.3. Ресурсне атракције здравственог туризма на глобалном нивоу
 - 1.4. Ресурсне атракције здравственог туризма на простору бивше СФРЈ
- 2. Класификација и економска валоризација ресурсних атракција као основе здравственог туризма**
 - 2.1. Идентификација, инвентаризација и оцена ресурсних атракција здравственог туризма Србије
 - 2.2. Опипљиве и неопипљиве здравствено-туристичке ресурсне атракције Србије
 - 2.3. Материјалне ресурсне атракције у здравственом туризму Србије
- 3. Природне ресурсне атракције као основа развоја здравственог туризма Србије**
 - 3.1. Базне природне ресурсне атракције као основа развоја здравственог туризма
 - 3.2. Природни услови као допунски елементи
 - 3.3. Комплексне природне ресурсне атракције као основа развоја здравственог туризма
 - 3.4. Еколошка одрживост природних ресурсних атракција у здравственом туризму Србије
- 4. Антропогене ресурсне атракције као основа развоја здравственог туризма Србије**
 - 4.1. Тренутно стање антропогенних ресурсних атракција у најзначајнијим дестинацијама здравственог туризма Србије
 - 4.2. Економско позиционирање антропогенних ресурсних атракција у здравственом туризму Србије

ДЕО II: КОНЦЕПЦИЈСКЕ ПОСТАВКЕ МУЛТИПЛИКАТОРА У РАЗВОЈУ ЗДРАВСТВЕНОГ ТУРИЗМА

- 1. Теоријско-апликативна анализа здравственог туризма**
 - 1.1. Здравствени туризам-феномен светских размера
 - 1.2. Здравствени туризам у ужем и ширем смислу
- 2. Концепција здравствено-туристичког мултипликатора**
 - 2.1. Појам и развојни пут анализе туристичког мултипликатора
 - 2.2. Мултипликатор као фактор развоја здравственог туризма у развијеним земљама света
 - 2.3. Мултипликатор као фактор развоја здравственог туризма у неразвијеним земљама света

2.4. Мултипликатор као фактор развоја здравственог туризма у транзиционим земљама света

3. Динамичко посматрање мултипликативног фактора развоја здравственог туризма у Србији

- 3.1. Улога ресурсних атракција у дефинисању здравствено-туристичког мултипликатора
- 3.2. Људски ресурси као мултипликатор развоја здравственог туризма
- 3.3. Материјално финансијски ресурси и њихова мултипликативна функција у здравственом туризму
- 3.4. Мултипликативни фактор здравственог туризма у простору
- 3.5. Мултипликатор ресурса туристичке понуде здравственог туризма Србије
- 3.6. Мултипликатор ресурса туристичке тражње здравственог туризма Србије
- 3.7. Здравствени туризам као мултипликатор привредног развоја

ДЕО III: ЗДРАВСТВЕНИ ТУРИЗАМ У ПРИВРЕДНОМ РАЗВОЈУ СРБИЈЕ

1. Стање и могућности здравственог туризма у Србији и његове апликације на будући развој

- 1.1. Компаративни прегледи ресурсних стања здравственог туризма Србије
- 1.2. Релевантни трендови на страни тражње у здравственом туризму
- 1.3. Релевантни трендови на страни понуде у здравственом туризму
- 1.4. Недовољно коришћење расположивих ресурсних атракција у Србији

2. Нови облици економске оцене здравственог туризма Србије

- 2.1. Квалитет као неопходност развоја здравственог туризма
- 2.2. Развој здравственог туризма кроз туристичке кластере
- 2.3. Развој здравственог туризма заснован на дуализму здравствене и туристичке функције
- 2.4. Развој здравственог туризма заснован на начелима одрживог развоја

3. Одрживо коришћење ресурсних атракција у здравственом туризму Србије

- 3.1. Основе развоја одрживог здравственог туризма Србије
- 3.2. Комплексно укључивање расположивих ресурсних атракција у одрживи здравствени туризам Србије
- 3.3. Економски изазови одрживог коришћења ресурсних атракција у здравственом туризму Србије

4. Конкурентност здравственог туризма Србије

- 4.1. Основне димензије конкурентности здравственог туризма Србије
- 4.2. Традиционални и софистицирани концепт здравствено-туристичког производа Србије
- 4.3. Индекси конкурентности као показатељи будуће политике развоја здравственог туризма Србије

ДЕО IV: БУДУЋЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ КРЕТАЊА РЕСУРСНОГ МУЛТИПЛИКАТОРА ЗДРАВСТВЕНОГ ТУРИЗМА СРБИЈЕ

1. Утицај вишеструког мултипликативног дејства на коришћење ресурсних атракција у здравственом туризму Србије

- 1.1. Директни мултипликативни утицаји ресурсних атракција на здравствени туризам Србије

- 1.2. Индиректни мултипликативни утицаји ресурсних атракција на здравствени туризам Србије
 - 1.3. Регионална стратегија, туристичка кластеризација и прерасподела ресурсних мултипликативних функција здравственог туризма Србије
 - 1.4. Стратегија туристичког развоја Србије, могућност партнерских односа међу регионима и локалним самоуправама у интегралном дејству ресурсног мултипликатора на здравствени туризам Србије
2. **Дејство економске политике на кретање ресурсног мултипликатора здравственог туризма Србије**
 - 2.1. Основни елементи економске политике и кретање ресурсног мултипликатора
 - 2.2. Инструменти економске политике и ресурсни мултипликатор здравственог туризма Србије
 - 2.3. Утицај регулаторних мера на кретање ресурсног мултипликатора здравственог туризма Србије
 - 2.4. Позитивни и негативни ефекти дејства економско-туристичке политике Србије

ЗАКЉУЧАК

ЛИТЕРАТУРА

У првом делу докторске дисертације *Ресурсне атракције као основа здравственог туризма* најпре су изложена основна теоријска разматрања везана за проблематику ресурсних атракција као основе развоја здравственог туризма. Почетна теоријска разматрања ових атракција су везана за период првих туристичких кретања, која су за циљ имала задовољење здравствених потреба. Након дефинисања ресурсних атракција као основе развоја здравственог туризма Србије, кандидат је у првом делу докторске дисертације извршио класификацију атракција на природне и антропогене, и детаљно их анализирао. Поред водних ресурсних атракција, као најважнијих природних атракција, у овом делу рада се анализирају и остале природне ресурсне атракције, али и природни услови, који помажу бољој економској валоризацији основних, тј. базних природних ресурсних атракција. Кандидат је доказао да Србија располаже значајним потенцијалом природних ресурсних атракција. Поред природних, за развој здравственог туризма, неопходно је постојање и одговарајућих антропогених ресурсних атракција, што је јасно истакнуто у последњем поглављу првог дела. Тренутно стање потенцијала ових атракција није на задовољавајућем нивоу, па је, како кандидат закључује, потребно њихово ново економско позиционирање. Посебно је испитана могућност атрактивних и атрактивно-потенцијалних антропогених ресурса здравственог туризма, који би требало да постану допуна природним ресурсним атракцијама и да заједно са њима постану основа развоја здравственог туризма Србије у наредном периоду.

Други део докторске дисертације *Концепцијске поставке мултипликатора у развоју здравственог туризма* полази од основне дефиниције здравственог туризма, где се он посматра као феномен ширих размера, али истовремено и привредна делатност која остварује изнадпросечне стопе раста у последње две деценије. Кандидат прихвата став да је „здравље заправо један од најстаријих, трајних и најјачих мотива туристичког путовања, те да туризам у свим својим облицима више-мање увек врши и здравствену функцију“, што доводи до закључка о најужој повезаности здравља и туризма. Развојна концепција здравствено-туристичке мултипликативне функције, мора да има полазиште у избору нових садржаја и у подизању квалитета понуде. Такође, прихватајући савремене концепције здравственог туризма, у овом делу рада се истиче став да је

потребно уважавати потребе и жеље turista, zaposlenih i domaćeg stanovništva, a pri tom ugraditi i poštovati načela očuvanja resursnih atrakcija za buduće generacije. U daljem izlaganju kandidat ističe prostorni multiplikator, koji valorizuje resursne atrakcije u nerazvijenim i tzv. граничним подручјима Србије, затим његову коегзистенцијалну просторну функцију, тј. комплементарно дејство здравственог туризма и свих других делатности у туристичким дестинацијама Србије. На основу тога, кандидат даје препоруке за конверзиону просторну функцију мултипликатора, јер велики број ресурсних атрактивности, које су биле коришћене у другим делатностима, лако могу да се преведу у здравствено-туристичку делатност. У овом делу рада дат је осврт на кретање мултипликатора у развијеним, неразвијеним и транзиционим земљама. Да би се боље схватила суштина мултипликатора ресурсних атракција и његовог утицаја на развој здравственог туризма Србије, кандидат истиче неопходност динамичког аспекта посматрања његовог кретања. Једна од главних препорука развојних стратегија Србије јесте и формирање кластера и инкубатор центара у туризму. У прилог наведеном кандидат закључује да у Србији може да се створи препознатљиви портфолио здравственог туризма.

Истраживање у трећем делу докторске дисертације *Здравствени туризам у привредном развоју Србије*, полаз од компаративног приказа ресурсних атракција, које су у функцији развоја здравственог туризма и објашњења здравствено-туристичких програма карактеристичних за дату врсту туризма, као и њихових трендова раста у будућности. Кандидат посебно анализира релевантна стања на страни понуде и на страни тражње за производима у здравственом туризму, као и приказ свих бањских и климатских места са статистичким подацима о посећености туриста, како домаћих тако и иностраних. Кандидат закључује да од посећености страних туриста, зависи и величина мултипликативне функције здравственог туризма. Развојни пут здравствено-туристичке политике је заснован на дугорочној заштити природних и антропогених ресурса, односно, на моделима заштите животне средине и еколошким пројектима. Развијање стратегије одрживог развоја је изузетно важно за сваку земљу и представља сложен процес који подразумева сагледавање свих аспеката туризма као хетерогене делатности и тежње за обједињавањем основних циљева различитих сегмената у туризму. У овом делу рада је истакнуто да развој здравственог туризма безусловно треба схватити као један динамички процес, процес који на свим нивоима треба перманентно пратити и вредновати како у теоријском, стручном тако и у привредном погледу, али га и по потреби кориговати, мењати, допуњавати и усклађивати са савременим трендовима, медицинским и туристичким сазнањима и захтевима иностраних тржишта, односно, потенцијалних корисника здравствено-туристичких аранжмана. Кандидат истиче одрживост и конкурентност производа здравственог туризма, при чему конкурентност добија на значају услед нових економских односа у XXI веку, када и развој терцијарног сектора и услужне економије достиже свој врхунац и постаје носилац привредне снаге највећих светских сила. Услед убрзаног развоја туристичке привреде и повећане свести потрошача на страни туристичке тражње, ствара се потреба за мерењем и праћењем свих фактора који одређују ниво конкурентности здравственог туризма.

У четвртном делу докторске дисертације *Будуће тенденције кретања ресурсног мултипликатора здравственог туризма Србије* кандидат анализира утицај здравственог туризма на друштвене, економске и политичке сегменте у земљи. Као друштвени фактор промена, здравствени туризам утиче на културу, образовање, мењање здравствених навика. Као политички фактор, здравствени туризам повезује људе широм света, представљајући tzv. пасош мира, тј. доводи до укидања свих граница. Посебно се акценат ставља на економске утицаје, који су најважнији и који могу бити: директни и индиректни. У овом делу рада детаљно је анализирано како здравствени туризам утиче на национални доходак, бруто производ, платни биланс земље, запосленост, регионални

развој, животни стандард, инвестициону активност и др. Такође, мултипликативно својство здравственог туризма огледа се и у индиректним утицајима на пољопривреду, саобраћај, грађевинарство и др. У раду је, на основу познатих показатеља, израчунат туристички мултипликатор, који показује у којој мери расте или опада национална економија захваљујући приходима оствареним од иностране туристичке потрошње. Закључци ове анализе требало би да буду подлога за обликовање туристичке стратегије и политике развоја. Већа туристичка потрошња, односно већи туристички мултипликатор је у интересу свих учесника у туристичкој индустрији, па кандидат даје препоруку да би све учеснике требало стимулисати путем посебних пореских, монетарних, кредитних и сличних подстицаја. Дејство економске политике треба да буде усмерено на структуру туристичке потрошње у којој је потребно да буде што више заступљена домаћа компонента, односно домаћи производ, робе и услуге, јер ће само у том случају доћи до изражаја права снага туристичког мултипликатора, односно мултипликативна функција туристичке потрошње, коју иницирају ресурсне атракције здравственог туризма Србије. У овом делу дисертације кандидат је показао колико економска политика Србије омогућава интеграцију кластера здравственог туризма туристичких дестинација са препознатљивим кластерима тог туризма на међународном туристичком тржишту.

У закључним разматрањима, кандидат је утемељено систематизовао релевантне закључне ставове о повезаности између ресурсних атракција Србије и развоја здравственог туризма, експлицитно аргументовао теоријско-методолошку и емпиријску потврђеност постављених хипотеза свог научног истраживања и указао на могућности побољшања тих релација.

3. ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

3.1. Значај и допринос докторске дисертације са аспекта актуелног стања у научној области

На основу целовите и детаљне анализе докторске дисертације под насловом „*Ресурсне атракције као мултипликативни фактор развоја здравственог туризма Србије*“, кандидата **мр Раде Милићевић**, Комисија сматра да она представља значајан допринос научном сагледавању утицаја који ресурсне атракције и начин њихове експлоатације имају у развоју здравственог туризма Србије у наредном периоду.

Здравствени туризам је специфична врста туризма која подразумева стручно и контролисано коришћење ресурсних атракција, за разлику од конвенционалних облика туризма, који их углавном стихијски користе. Ресурсне атракције и њихов потенцијал у савременом свету све више истичу сви истраживачи здравственог туризма, због тога што су они још од првобитне заједнице схваћени као добра превентива очувања здравља људи. Кандидат у свом раду истиче да су се највећи познати туристички макрорегиони развили на бази спознаје здравствених ресурсних атракција, и то пре свега оних природних, као што су клима и вода на Алпима, па су се тамо развили и први санаторијуми, као индикатори здравственог туризма. Неки од њих су прерасли у најатрактивније туристичке центре у свету (Давос у Швајцарској, Пјатигорск у Русији, Карлове Вари у Чешкој, итд.). Здравствени туризам је због своје мултидисциплинарности, високостручности и оријентације на целогодишње пословање профитабилна делатност, па је због тога све значајнија економска категорија у већини земаља. Такође, кандидат у раду јасно истиче чињеницу да здравствени туризам представља изузетно важну компоненту националне економије, али са друге стране га

означава као сектор чији се значај не може прецизно квантификовати управо зато што је повезан са скоро свим аспектима друштва. Једна од основних функција здравственог туризма је директан и индиректан утицај на раст домаћег производа. Упоредо са ја чањем његовог економског аспекта, подстиче се запошљавање, он утиче на отварање нових радних места, што доводи до побољшања општег животног стандарда. Такође, он на јединствен начин подстиче развој неких од комплементарних делатности и доприноси укупном БДП-у. Да би се остварили наведени резултати кандидат јасно истиче потребу да се на најбољи начин валоризују расположиве ресурсне атракције.

Комисија оцењује да докторска дисертација кандидата мр Раде Милићевић, под насловом *„Ресурсне атракције као мултипликативни фактор развоја здравственог туризма Србије“*, остварује значајан допринос у домену развоја здравственог туризма и његовог мултипликативног ефекта на привреду Србије. То је пре свега резултат систематизованих различитих теоријских знања и сазнања из области ресурсних атракција и здравственог туризма. Кандидат је користећи актуелну домаћу и инострану литературу и изворе података дао хронолошки пресек и логички повезао и представио постојећа знања, уз критичку анализу резултата досадашњих истраживања из ове проблематике. Такође, практичан допринос докторске дисертације се огледа у израчунавању вредности различитих мултипликатора здравственог туризма (мултипликатор дохотка, запослености, инвестиција, итд.) и презентовању добијених резултата, уз давање препорука како их побољшати и унапредити. Имајући у виду да је Србија богата разноврсним туристичким ресурсним атракцијама, кандидат закључује да развој здравственог туризма треба стимулисати мерама економске политике и другим подстицајима, како би се мултипликовано дејство показало у правом обиму.

Све наведене резултате кандидат илуструје табеларно, шематски и картографски, што значајно повећава вредност докторске дисертације, која може бити и теоријски, али и практично примењива у решавању бројних отворених питања вредновања ресурсних атракција и њиховог укључивања у развој здравственог туризма Србије.

3.2. Оцена да је урађена докторска дисертација резултат оригиналног научног рада кандидата

Комисија оцењује да докторска дисертација, под насловом *„Ресурсне атракције као мултипликативни фактор развоја здравственог туризма Србије“*, представља резултат оригиналног научног рада кандидата **мр Раде Милићевић**.

Тема обрађена у докторској дисертацији је веома актуелна и значајна за развој науке у области туризма. Ова проблематика није до сада у нашој литератури анализирана на овај начин, што потврђује претходно изнети став о оригиналности рада. Утврђени предмет истраживања, постављени циљеви, истраживачке хипотезе, примењена методологија истраживања и изведени закључци потврђују да докторска дисертација кандидата мр Раде Милићевић садржи све потребне елементе и представља резултат оригиналног, самосталног и квалитетног научног и истраживачког рада.

У својој докторској дисертацији, кандидат је показао завидну аналитичност, способност закључивања, примерену критичност и професионални објективизам. Дисертација је резултат самосталног и систематичног рада кандидата, који је, на основу спроведених релевантних истраживачких поступака, аргументовано извео закључке о предмету истраживања. Коришћена релевантна и актуелна домаћа и инострана литература, примерена је предмету истраживања и омогућава извођење научно утемељених и логичких закључака. Докторска дисертација је писана јасним, прегледним и научним стилем. Терминологија коришћена у раду је прецизна и указује на добро разумевање обрађене материје.

Комисија закључује да спроведено истраживање, резултати истраживања и изведени закључци у докторској дисертацији кандидата мр Раде Милићевић, под насловом „*Ресурсне атракције као мултипликативни фактор развоја здравственог туризма Србије*“ представљају значајан и оригиналан научни и стручни допринос у области економије ресурса и туризма.

3.3. Преглед остварених резултата кандидата у научној области

Досадашња истраживања кандидата мр Раде Милићевић су повезана са проблематиком која је анализирана у докторској дисертацији. Као најважнији досадашњи рад кандидата, Комисија истиче магистарску тезу „*Природне и антропогене вредности мачванског округа у функцији развоја туризма*“.

У магистарској тези предмет истраживања је било утврђивање расположивог потенцијала природних и антропогених ресурса једног подручја Србије (Мачвански округ) и њихове улоге у развоју туризма. Посебно истичемо да је и у овом раду кандидат акценат ставио на развој разних облика здравственог туризма, који ће најбоље валоризовати идентификоване ресурсе. Такође, применом мера економске политике могуће је стимулисати рационалније коришћење ресурса, што ће довести до интензивнијег и економски ефикаснијег развоја туризма анализираним подручја Србије.

Комисија, поред наведеног најважнијег рада кандидата, посебно истиче следеће радове кандидата у научној области докторске дисертације:

1. **Милићевић, Р.** (2011), Здравствени туризам мачванског округа, *Индустрија*, бр.3/2011, стр. 193-207. UDK-338.48:615.838(497.11), YU ISSN 0350-0373, СРP 338.45, COBISS.SR-ID 238359
2. Миленковић, С. **Милићевић, Р.** Протић, М. (2010), Global tourism as the result of the economic science and practice effect, *The challenges of economic science and practice in teh 21 st century*, Faculty of Economisc, University of Nis, стр. 193-207, COBISS.SR-ID 181597964, ISBN 978-86-6139-019-7.
3. Максимовић Н., **Милићевић, Р.**(2015), Правна заштита потрошача са освртом на права корисника хотелских услуга, *ХиТ Менаџмент*,3(1):98-107, UDK:366.542:[338.488.2:640.4, ISSN 2334-8267, COBISS.SR-ID 198887948
4. Миленковић, С. **Милићевић, Р.** (2011), Глобални процеси и регионални развој туризма у Србији, *Регионални развој и демографски токови земаља југоисточне Европе*, стр. 171-183, Економски факултет Универзитета у Нишу, UDK 338.48:332.1(497.11), COBISS.SR-ID 184361996, ISBN 978-86-6139-026-5

3.4. Оцена испуњености обима и квалитета у односу на пријављену тему

Комисија сматра да докторска дисертација кандидата мр Раде Милићевић, под насловом „*Ресурсне атракције као мултипликативни фактор развоја здравственог туризма Србије*“, у потпуности испуњава постављене захтеве у погледу садржаја, обима, квалитета и резултата о односу на тему која је пријављена и одобрена.

Примењујући методологију и научне методе истраживања примерене друштвеним наукама, кандидат је адекватно изабрао литературу и одговорио на утврђени предмет истраживања.

Анализирани проблеми су изложени у четири дела (уз Увод и Закључак) логички повезана у једну кохерентну целину, са научно изведеним и аргументованим закључцима. Дисертација је, структурно и суштински, у потпуности усклађена са

одобреном темом и предметом истраживања. Утврђени предмет, циљеви и научне хипотезе, који су одобрени за израду, усклађени су у потпуности са циљевима спроведеног истраживања, тестирањем хипотезама и примењеном методологијом.

3.5. Научни резултати докторске дисертације

У складу са предметом истраживања, дефинисаним циљевима и формулисаним хипотезама, Комисија сматра да је кандидат **мр Рада Милићевић**, у својој докторској дисертацији, под насловом *„Ресурсне атракције као мултипликативни фактор развоја здравственог туризма Србије“*, дошао до одређених научних и практичних резултате докторске дисертације, које можемо представити на следећи начин:

1. ресурсне атракције Србије до сада нису валоризоване на прави начин;
2. препознатљиве ресурсне атракције могу да остваре вишеструки мултипликативни утицај на развој здравственог туризма Србије;
3. мултипликативни ефекти, који зависе од учешћа висине туристичке потрошње страних туриста и расположивих ресурсних атракција за формирање одговарајућег здравствено туристичког производа Србије, требало би тражњу да преведу из нееластичне у високоеластичну;
4. потребу стварања здравствено туристичких кластера и инкубатор центара на целој територији Србије, што је у складу са стратегијама привредног, регионалног и туристичког развоја Србије;
5. регионалну дисперзију туристичких токова као директне последице утицаја интегралног ресурсног мултипликатора у здравственом туризму. Овим истраживањем указано је да развојни приоритет здравственог туризма треба да буде усмерен на повећање обима туристичког промета уз квалитетније коришћење ресурсних атракција као мултипликативног фактора развоја здравственог туризма, што у крајњем случају треба да покаже да ли Србија на том пољу има компаративну предност у односу на макро туристичке регије и све здравствено туристичке дестинације у свом ближем и даљем окружењу;
6. потребу помоћи од стране државних институција, сагласно регулативама ЕУ, у виду дозвољених инструмената, попут субвенција, пореских олакшица, државних гаранција, зајмова под повољним условима и др. Повећане инвестиције у туристичку инфраструктуру и нове технологије су неопходне за валоризацију ресурсних атракција као мултипликативног фактора развоја здравственог туризма Србије, и
7. неопходност формирања нових здравствено-туристичких центара на бази децентрализоване концентрације мултипликативних ефеката ресурсних атракција, чиме ће да се постигне стални раст квалитета укупног туристичког производа здравственог туризма Србије.

Наведени научни резултати истраживања кандидата мр Раде Милићевић представљају основу за имплементирање развоја здравственог туризма Србије заснованог на ресурсним атракцијама и њиховом мултипликативном ефекту.

3.6. Применљивост и корисност резултата у теорији и пракси

Резултати истраживања у докторској дисертацији кандидата **мр Раде Милићевић**, под насловом *„Ресурсне атракције као мултипликативни фактор развоја здравственог туризма Србије“*, теоријски и практично су корисни и применљиви, имајући у виду недовољну заступљеност анализиране проблематике у домаћој научној литератури.

У дисертацији су утврђени потенцијали ресурсних атракција Србије, као мултипликативног фактора за развој конкурентног здравственог туризма. Доказано је да мултипликативни ефекат здравственог туризма зависи од туристичке потрошње страних туриста. Већи број трансакција, односно већа циркулација страног новца кроз привреду земље омогућава и већи мултипликативни ефекат здравственог туризма. Кандидат указује и да ресурсне атракције Србије, као мултипликативни фактор прелазе из дводимензионалног облика, тј. дејства на потрошњу и доходак на вишедимензионални облик, делујући на запосленост, на еколошку стабилност, на стабилност туристичког портфолија, развој неразвијеног подручја и др. Такође, кандидат је оригиналним истраживањима указао како здравствени туризам врши директне ефекте на учеснике туристичке привреде, али и индиректне ефекте на привредне делатности које снабдевају туристичку привреду (индустрија, пољопривреда, грађевинарство, саобраћај и др.). Практичан допринос дисертације се огледа у доказивању да ресурсне атракције Србије могу бити мултипликативни фактор развоја здравственог туризма, који има велики утицај на укупан привредни развој управо кроз повезаност, компатибилност и могућност развоја великог броја других привредних делатности.

3.7. Начини презентирања резултата научној јавности

Актуелност предмета истраживања у докторској дисертацији кандидата **мр Раде Милићевић**, под насловом *„Ресурсне атракције као мултипликативни фактор развоја здравственог туризма Србије“*, као и свеобухватне анализе теоријских претпоставки и резултата спроведеног истраживања, представљају добру основу за објављивање, пре свега, квалитетне монографије, која би, по први пут, према мишљењу Комисије, научној и стручној јавности приказала на један нови начин улогу коју ресурсне атракције и њихов мултипликативни ефекат има на развој здравственог туризма Србије. Такође, кандидат ће резултате истраживања у докторској дисертацији публиковати у референтним научним и стручним домаћим и иностраним часописима из области економије ресурса и туризма, као и у виду реферата на научним конференцијима, поглављима у монографијама и тематским зборницима.

На тај начин, научна и стручна јавност биће упозната са резултатима докторске дисертације. То ће омогућити дискусију у научно-стручној јавности и подстаћи још дубљу анализу различитих аспеката међузависности ресурсних атракција и здравственог туризма.

4. ЗАКЉУЧАК КОМИСИЈЕ

Комисија је једногласна у оцени да докторска дисертација кандидата **мр Раде Милићевић**, под насловом *„Ресурсне атракције као мултипликативни фактор развоја здравственог туризма Србије“*, под менторством проф. др Светислава Миленковића, редовног професора Економског факултета Универзитета у Крагујевцу испуњава све суштинске и формалне услове за јавну одбрану.

